

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens ombuds-
mäns ämbetsför-
valtning*

Onsdagen den 11 februari

Kl. 14.00

§ 1 Justerades protokollet för den 3 innevarande månad.

§ 2 Meddelande om sammanträdet onsdagen den 18 februari

Herr TALMANNEN:

Onsdagen den 18 februari anordnas ej kvällsplenum, då enligt från utskotten inhämtade uppgifter de utskottsbetänkanden som föreligger till behandling inte föranleder så långa debatter.

§ 3 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:2170–2172 till näringsutskottet

§ 4 Granskningen av riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:31 med anledning av granskningen av riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning 1975.

I detta betänkande hade utskottet anmält att verkställd granskning av riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning under 1975 inte givit anledning till anmärkning.

Reservation hade avgivits av herr Måbrink (vpk) vilken ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanten angiven lydelse.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Praxis har för det mesta varit – när det gäller JO:s ämbetsberättelse – att den inte gett anledning till anmärkning, vilket KU för riksdagen anmält. I år är denna praxis bruten genom att det finns en reservation fogad till betänkandet.

I reservationen redovisas två ärenden, där vi anser att JO underlåtit att vidtaga erforderliga åtgärder. Det första gäller IB och det andra det s. k. fallet Helters, ett tjänstetillsättningsärende i Lund. Min partikamrat Jörn Svensson kommer att redovisa det sistnämnda fallet och jag skall därför kort motivera vår kritik mot JO i dennes handläggning av IB-härvan.

Låt mig att till börja med slå fast att ingen i det här landet ifrågasätter

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens ombuds-
mäns ämbetsför-
valtning*

att Sverige skall ha en underrättelsetjänst. Det är inte detta som debatten och kritiken handlat om. Ansvariga myndigheter, statsråd och ämbetsmän har ju försökt att föra debatten på det planet. Man kan förstå deras ambition med tanke på vilken smutsbyk som rullades upp inför svenska folket våren 1973.

Kritiken har handlat och handlar fortfarande om att denna underrättelseorganisation hemlighållits för svenska folket och för större delen av Sveriges riksdag. Den har genom att den offentligt inte existerat bedrivit en verksamhet som inneburit att den garanterade rättssäkerheten satts ur spel, att den enskildes personliga integritet åsidosatts, att mötesfriheten satts ur spel och att Sveriges alliansfrihet åsidosatts.

Vi känner också alla till hur ansvariga för denna sortens verksamhet vid avslöjandet först försökte förneka existensen av IB; sedan förnekades IB:s smutsiga verksamhet. Först när bevis efter bevis lades fram tvingades man till vissa erkännanden. Att reaktionerna blev våldsamma bland många människor visar inte minst att det finns ett 70-tal JO-anmälningar gällande IB-affären som nu redovisas i ämbetsberättelsen.

Jag skall här beröra vissa av de frågor JO behandlar. Till att börja med skall jag kommentera spioneriåtalet. I fem månader höll en åklagare förhör med Bratt, Guillou och Isacson under förevändning att det hela tiden handlade om att utreda IB:s brottsliga verksamhet. I 23 kap. 18 § rättegångsbalken stadgas att då förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Åklagaren säger vid förhör inför JO att tanken på att de tre nämnda personerna "möjligen gjort sig skyldiga till spioneri genom sina förfaranden började nog växa fram ganska tidigt i samband med att Robert tog itu med utredningen om påståendena om IB:s verksamhet".

Enligt min mening står det ganska klart att här har rättegångsbalkens 18 § fått vika för någonting annat som inte finns stadgat. Det måste då vara JO:s skyldighet att slå vakt om den enskildes rättssäkerhet. Så har alltså inte JO gjort i det här fallet. I stället konstaterar JO att det inte är så lätt att tillämpa regeln som tillgodoser utredningsintresset och hänsynen till den enskildes rättssäkerhet, och därför är JO inte beredd att framställa någon erinran mot åklagaren, som förklarat sig ensam ansvarig för åtgärderna.

När det gäller infiltration i olika vänsterorganisationer, bombhot mot israeliska passagerarflygplan för att misskreditera Palestinaorganisationer i vårt land, och intrånget hos kvinnlig statslös medborgare konstaterar JO, att infiltration i politiska eller andra sammanslutningar alltid framstår som en kränkning av den föreningsfrihet som är tillförsäkrad svenska medborgare. Kommentaren till intrånget i en kvinnas bostad betecknar JO som en åtgärd som säkerhetspolisen inte skulle ha kunnat företa utan att överskrida sina rättsliga befogenheter.

Att IB till den israeliska underrättelsetjänsten utlämnat uppgifter angående bl. a. en svensk journalist betecknas av JO så att han inte har

anledning att betvivla vad Elmér uppgivit om karaktären av de utlämnade upplysningarna och saken torde därmed ha varit av jämförelsevis oskyldig natur. JO fortsätter sedan: "Sakens principiella sida är emellertid – inte minst sett ur rättssäkerhetssynpunkt – betydelsefull och det synes mig angeläget att underrättelseorganisationen även i detta hänseende får regler till ledning för sitt handlande."

Att IB överlämnat personregister eller upplysningar om olika personer till en privatperson är enligt JO ägnat att väcka mycket stora betänkligheter. Men JO tycker inte att det är meningsfullt att söka forska vidare i vad som förevarit utan slutar med att även här måste man i fortsättningen ägna sådant uppmärksamhet.

Trots att nu JO konstaterar på en rad punkter att vissa personer ägnat sig åt en verksamhet som är mer eller mindre olaglig utmynnarnas samtliga fall i ingen åtgärd eller också kryper JO bakom den sittande utredningen, som nu har presenterat sitt utredningsmaterial angående underrättelse-tjänstens framtida arbetsformer.

JO hänvisar också till försvarsutskottets undersökning av IB:s verksamhet. JO använder detta utskottsmaterial som någon sorts sanningsvittne. I stället borde JO inte använt sig av detta material. Min motivering är nämligen att det är högst otillfredsställande att försvarsutskottet, som hade till uppgift att granska IB, nu fick i uppdrag att granska om det rätt granskat IB:s verksamhet. Som vi vet konstaterade försvarsutskottet att inga oegentligheter förekommit hos IB. Någon annan slutsats tror jag ingen hade väntat sig av denna undersökning.

JO tar vidare i allt väsentligt ansvariga för IB:s verksamhet också som någon sorts sanningsvittnen. JO accepterar att Ekberg på eget bevåg gjorde en massa olagligheter. Så var naturligtvis inte fallet. Ansvaret för den verksamheten låg på ett högre plan. JO tar försvarsutskottets lista, som bifogades utskottets granskning av IB och som upptog 38 punkter om påstådda planerade sabotagehandlingar i Göteborgs hamn av vissa vänsterorganisationer som helt riktiga. Detta gör JO trots att Säpochefen själv sagt att det inte är säkert att alla punkterna är riktiga.

Också säkerhetschefen i Göteborgs hamn lät i ett pressmeddelande vid det aktuella tillfället meddela följande: "Det finns ingen sanning bakom påståendena om förberedelser för sabotage i Göteborgs hamn eller att vaktpersonalen skulle ha iakttagit något sådant. Oavsett om det varit det bevakningsbolaget, tullmyndigheterna eller polisen som iakttagit detta så skulle vi fått reda på detta – men så länge jag varit chef har inget sådant inträffat." Han slutade med att säga att inga sabotageförberedelser har förekommit under den tid som är aktuell.

Försvarsutskottets anklagelselista var således en ren provokation mot vänstern i vårt land, alltså ytterligare ett försök att skydda ansvariga och att komma ifrån debatten om IB.

Sammanfattningsvis vill jag konstatera att JO i punkt efter punkt påtalar vad som borde ha gjorts enligt den rättsuppfattning vi har här i landet, alltså att rättsrutinen inte följts. Men kritiken utmynnarnas i ett

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens om-
budsmäns ämbets-
förvaltning*

stort intet. Ingen ställs till ansvar för de fel som begåtts.

Det magnifika frikännandet är uppbyggt på sedvanligt sätt. Försvarsutskottets anklagelseakt mot vänstern spelar stor roll fastän innehållet bygger på uppgifter från säpo, som i sin tur fått dem från IB-agenten Ekberg.

IB:s uttalande om IB har avgörande betydelse.

I fallet åklagaren är det uppgifterna från åklagaren som ligger till grund för frikännandet.

Glorian kring JO som den enskilda människans enskilda ombud, som garanten mot byråkraters övergrepp och rättsstridigheter, har fått sig en ordentlig törn. JO har lyckats med att vara en säkerhetsventil när missnöjet mot rättsliga övergrepp blir för stort. Samtidigt har han lyckats skydda de ämbetsmän och myndigheter som orsakat övergreppen.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Som det har nämnts hör det till ovanligheterna att det blir kontroverser kring JO:s ämbetsberättelse. När detta nu skett har det både en allmän och en speciell orsak.

JO-institutionen är en del av riksdagens konstitutionella kontrollmakt. Ombudsmännen är riksdagens förtroendevalda. I detta ligger en särskild betydelse. JO kan visserligen inte uppträda som överprövningsinstans gentemot domstolar och civilförvaltning, men JO har ändå, genom de tolkningar och principuttalanden han kan göra och genom de maktmedel att inskrida mot ämbetsmän som han besitter, en auktoritet som är menad att stå över hela förvaltningen. Ty bakom JO står riksdagen. Och riksdagen skall i ett författningssystem av rådande typ här i landet stå över både regering och högsta domstol.

Det finns två skäl att betona detta. För det första: Det finns strömningar här i landet som strävar efter att förändra JO:s ställning. JO skall bli en visserligen vördnadsvärd men i huvudsak ineffektiv klagomur. JO skall bli symbol utan egentlig makt. JO skall inte fylla ett kontrollerande och korrigerande syfte, riktat mot orättvisa och godtycke, utan reduceras till en sorts psykologisk säkerhetsventil. Mot alla sådana strävanden måste riksdagen enligt vår mening värja sig, eftersom de syftar till att göra JO till en respektabel skylt, bakom vilken maktmissbruk i praktiken oförhindrat kan fortgå.

För det andra: Den totala massan av beslut och ärenden i administrationen växer. Byråkratin blir mer omfattande, dess arbete svårare att överskåda. Allt fler beslut fattas också på intern byråkratisk-administrativ väg. Allt fler av riksdagsbesluten måste utformas som rambeslut, vars praktiska innehåll blir beroende av byråkratins tillämpning. Denna tendens leder till undergrävande av den parlamentariska makten och en ökning i den okontrollerade, byråkratiska makten. Mot detta måste man aktivt värja sig, ty annars slår tendensen igenom i form av en reducering av riksdagens hela ställning gentemot byråkratin.

Det är, herr talman, enligt min mening motiverat att ge just denna varning. För tyvärr tror jag att man här i riksdagen bara ofullständigt anar vilken grad av godtycke som florerar ute i förvaltningarna. I riksdagen tror vi ofta att lagar och andra riksdagsbeslut automatiskt följs och verkställs, men så är det inte i verkligheten. Många regler missbrukas. Många tolkas, medvetet eller omedvetet, helt subjektivt. Inte sällan råder okunnighet om lagstiftarnas djupare avsikter. Det förekommer att tjänstemännen inte har läst vare sig förarbeten eller instruktioner. Som av det här problemet intresserad lekman har jag gång på gång kunnat i praktiken konstatera att t. ex. tolkningsföreskrifter inte ens finns tillgängliga på de förvaltningar som skall tolka och tillämpa. Bland en del högre ämbetsmän sprider sig också en likgiltighet eller rent av ett lätt förakt gentemot JO:s anmärkningar. Man börjar så att säga vänja sig vid att man kan bortse från dem och att ändå ingenting händer.

Mot hela denna större bakgrund är det viktigt att JO kan hävda sitt ämbetes auktoritet, ty den är också riksdagens auktoritet. Det är viktigt att JO då inte bara uttalar saker rätt ut i luften. I alla mer kvalificerade fall – där det t. ex. är fråga om uppsåtliga eller upprepade serier av missbruk – bör JO rimligen göra bruk av sin åtalsmöjlighet eller åtminstone ge sina uttalanden en så otvetydig form, att omprövning eller resning i ärendet framstår som en moralisk skyldighet och konsekvens för administration och regering. Det skall ju helst inte bli den ordningen, att JO fördömer en orättvisa men att orättvisan likväl består och tillåts drabba människor. Korrigerings måste kunna ske, annars blir JO-institutionen en skylt och maktmissbruket obegränsat.

I årets ämbetsutövning har JO bl. a. behandlat en serie anmälningar mot felaktigheter vilka riktat sig mot en och samma person. Det är det uppmärksammade fallet Reinhard Helmers. Ärendena avser tillsättningsarna av tjänster inom universitetssektorn. De har diarienumren: 72:3536, 73:3271, 73:2668, 73:3110 och 74:86.

Jag börjar med ärendet 73:3271. Efter överklagande i sak vann Helmers tvisten om ett universitetslektorat. Universitetskanslersämbetet ansåg honom mest meriterad. Hans seger var dock meningslös, ty när regeringens beslut förelåg hade tiden för lektorsförordnandet redan gått ut. Hur kunde det ske? Hur kunde universitetet blockera tjänsten under nästan hela tiden – till råga på allt med hjälp av en sökande som bara hade fem månaders tidigare förordnande som lärare mot Helmers mycket massivare meriter? Jo, enligt bestämmelserna kan ett akademiskt konsistorium delegera en tillsättning till rektor. Men om det är fråga om ett besvärssärende måste hela konsistorium avgöra ärendet. Helmers hade besvärat sig över institutionens tjänsteförslag till konsistoriet. Ändå avgjordes saken enbart av rektorsämbetet – och till Helmers nackdel. Nu söker man bl. a. från JO:s sida skjuta undan Helmers besvär med att säga att det inte var besvär. Man gör gällande att Helmers inte har någon besvärsrätt utan får nöja sig med att överklaga i nästa instans – något som givetvis fördröjer hela ärendet. Under tiden hinner förordnandetiden

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens ombuds-
mäns ämbetsför-
valtning*

gå, och Helmers blir automatiskt oskadliggjord, även om han till sist i sak får rätt.

Nu ansluter sig JO till universitetskanslersämbetets tolkning att besvärsmän i fallet inte förelåg till konsistoriet. Detta är enligt min mening orimligt. 165 § i universitetsstadgan gör ingen skillnad mellan olika typer av tjänsteförslag då det gäller besvärsmän. En sådan skillnad är f. ö. formellt helt oantagbar, eftersom den skulle leda till att bara högre tjänstemän kunde besvara sig över tjänsteförslag, aldrig lägre tjänstemän. Proceduren fick klart negativa följder för Helmers.

Så ärendet 73:2668. Helmers söker universitetslektorat i Umeå. Redan utannonseringen av den tjänsten är egendomlig, då den antyder att det rör sig om ett mer kvalificerat lektorat än vanligt. Detta strider i och för sig mot universitetsstadgan, som inte gör några sådana skillnader. Efter det att ansökningarna har inkommit, ställer den bedömande professorn plötsligt upp särskilda meritkrav i form av docentkompetens, vilket är högst anmärkningsvärt. Helmers kan ju inkompetentförklaras, helt i strid med 137 § i universitetsstadgan. JO erkänner i berättelsen att detta förfarande är felaktigt. Men han gör ett märkligt uttalande. Helmers skulle ändå inte ha fått den här tjänsten och har därför inte orsakats någon skada, säger han. Detta är förbluffande. För det första kan inte JO veta vad som skulle ha skett under helt andra och korrekta förutsättningar. För det andra är JO:s anmärkning helt poänglös, ty Helmers har uppenbart skadats av denna felaktiga inkompetensförklaring. Den har nämligen använts som argument mot honom i andra tillsättningsärenden. Och detta måste JO ha vetat om. JO har därför enligt min mening i sak fel, när han menar att Helmers inte lidit skada.

Vi går till 73:3110, som gäller meritbedömning för lektorat i Lund. Det märkliga är att samme professor som gjorde den enligt JO felaktiga inkompetensförklaringen i Umeå nu, kort tid senare, uppträder som sakkunnig vid tillsättningen i Lund. De sakkunniga förklarar då bl. a. att Helmers har lägre betyg från lärarhögskola än alla andra sökande. De sakkunniga bortser då ifrån att de sökande bedömts enligt olika betygs-skalar, då de har gått på lärarhögskola vid skilda tillfällen. Helmers och flertalet andra sökande har s. k. normalbetyg. Men normalbetyg betecknas i Helmers skala med siffran 1 och enligt den andra skalan med siffran 2. De sakkunniga bortser härifrån, antingen av okunnighet eller, troligare, medvetet. Och Helmers är alltså borta även ur detta sammanhang.

Nu säger JO till denna punkt att betygsbedömningen var felaktig, vilket i och för sig vem som helst kan läsa sig till i papperen. Men JO menar att detta inte var avgörande för ärendets utgång, eftersom det prövats i så många andra sammanhang också. Detta JO:s resonemang är såvitt jag kan förstå felaktigt. För det första har man nämligen just i dessa andra sammanhang fallit tillbaka på de sakkunnigas – alltså felaktiga – omdömen. För det andra kvarstår också här att orättvisa och oriktiga omdömen belastar den drabbade i hans allmänna yrkeskarriär och kan användas i andra sammanhang.

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens ombuds-
mäns ämbetsför-
valtning*

Slutligen ärendet 74:86. Bakgrunden var följande. På grund av minskat studerandeantal ledde den s. k. automatikens princip till att vissa lärartjänster vid universiteten råkade i farozonen. Regeringen vidtog då särskilda åtgärder för att hindra att detta drabbade anställda lärare alltför hårt. Ett led i dessa åtgärder var en anmodan till institutionerna att till rektorsämbetena insända förteckningar på lärare som önskade förlängt förordnande. Också Helmers institution gjorde så – men på förteckningen saknades Helmers namn. Det var givetvis bekant för institutionen att Helmers önskade och hade behov av förordnande. Det var också bekant för rektorsämbetet, ty Helmers hade inneliggande en formell begäran om förlängt förordnande. Det rådde för tillfället strid om Helmers omförordnande – en strid som Helmers sedermera i sak vann – och detta togs till anledning att utesluta honom från förteckningen. JO har velat förklara detta som varande ett misstag.

JO:s behandling är inte acceptabel. Det borde ha stått klart att det här rör sig om systematisk och medveten personföljelse. I praktiken får professorer och högre ämbetsmän härmed klarsignal att utan rättsliga konsekvenser för egen del missbruka sin makt i liknande fall. Den drabbade har hädanefter inget försvar mot den skada som åsamkas.

Vpk-gruppen accepterar inte JO:s överslätningar. Det är nämligen ingen tillfällighet när först kompetensvillkor helt förvränges och sedan samme sakkunnige gentemot samme sökande kort därefter tillämpar en förväxling av betygsskalor. Det är inget misstag när man underlåter att föra upp Helmers på förteckningen över önskade omförordnanden. Man visste att han sökte omförordnande. Det är ingen tillfällighet att högskoleamanuensernas fackförbund skarpt kritiserar de här felaktigheterna. JO kände till deras framställning. Han kände också till den remisskrivelse till utbildningsdepartementet där en prefekt i Lund grovt sökte politiskt misskreditera universitetet i Bremen som förklarat Helmers professorskompetent. Denna rena förtalsskrivelse blev inte ens diarieförd i departementet, något som JO ånyo slätar över. Prefekten i fråga – och det är ett intressant faktum – blev nyligen dömd vid Lunds tingsrätt – en lika avslöjande som uppfordrande omständighet.

Det är förvånande att moderaterna, som annars talar så mycket om rättsstaten, har varit så tysta när det gällt det här ärendet. Det är förvånande att folkpartiet, som talar så mycket om den enskildes frihet, också tigger. Det är illavarslande att socialdemokraterna, som talar så mycket om jämlikhet, inte vill medverka till att ge en uppenbart fördelad hans rätt utan ställer upp på den högre byråkratins sida. Det är ironiskt att centern, som så hårt brukar kritisera centralbyråkratin, tydligen ställer sig helt solidarisk med universitetsbyråkratin.

Från vpk:s sida kan vi inte förbigå denna sak på ett så likgiltigt sätt. Vi vill inte ha något undergrävande av JO:s auktoritet och av riksdagens kontrollmakt. Vi vill inte ha några personföljelser, inte heller några försök att bakvägen införa några yrkesförbud efter tyskt mönster. Vi vill ha upprättelse för den enskilde och effektiv kontroll mot maktmiss-

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens om-
budsmäns ämbets-
förvaltning*

bruk i byråkratin.

Den som vill som vi bör alltså rösta för reservationen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Låt mig erinra om att justitieombudsmännens beslut inte kan överklagas, och inte heller kan justitieombudsmännen överpröva beslut som har fattats av myndigheter.

Vidare gäller att varken det granskande utskottet eller kammaren kan överpröva JO:s ståndpunktstaganden. Det ströks mycket kraftigt under av den senaste JO-utredningen. På denna punkt var den enhällig. När JO-ärendet behandlades i höstas gjordes det inga invändningar mot utredningens ståndpunkt. Bakom den står sålunda en samlad riksdag.

Att vi har intagit denna ståndpunkt beror på att det är omöjligt för det prövande utskottet att åstadkomma en överprövning – det saknar resurser för detta. En sådan överprövning innebär att utskottet behandlar alla de fall som kommit under JO:s prövning och företar samma inspektioner som JO har gjort. Det rör sig om ca 3 000 kLAGOÄRENDEN per år; under de senaste åren har antalen legat åtskilligt över 3 000. Flera av dessa ärenden är mycket komplicerade. För att bedöma dem krävs det mycket omfattande undersökningar. I vissa fall behöver ett stort antal personer höras. Till detta kommer att ombudsmännen utför mycket omfattande och grundliga inspektioner, som skulle behöva upprepas av det granskande utskottet. Helst borde utskottet också företa andra inspektionsresor för att få en vidare bedömning av de inspektioner som JO har företagit.

Var och en förstår att en sådan överprövning är omöjlig. Utskottet får i stället göra en allmän bedömning av ombudsmännens verksamhet. Riksdagen kan inte ompröva deras ståndpunkter i de enskilda fallen genom att ta avstånd från dem eller ansluta sig till dem. Om riksdagen anser att en ombudsman har handlat så felaktigt att han inte längre kan anses äga riksdagens förtroende, så anvisar grundlagen bestämda åtgärder. Enligt 8 kap. 10 § riksdagsordningen har det utskott som granskar berättelse över ombudsmans verksamhet att i sådant fall hemställa om att ombudsman inte längre åtnjuter riksdagens förtroende utan skall skiljas från sin tjänst före tjänsteperiodens utgång. Något sådant yrkande har i år inte framställts inom konstitutionsutskottet.

Tidigare har det förekommit att det i kammaren har förts fram förslag om att det granskande utskottets uttalande med ogillande skall läggas till handlingarna för att därmed markera ogillandet av en justitieombudsman. Ett sådant yrkande framställdes en sen kväll i andra kammaren år 1870. Det förkastades dock med minsta möjliga majoritet, nämligen med 66 röster mot 65. Andra kammaren voterade om ett liknande yrkande år 1916. Det föll, men med något större majoritet. Senare har det inte förekommit liknande opinionsyttringar.

Det hände tidigare att det granskande utskottet gjorde uttalanden med anledning av enskilda fall, som JO hade bedömt. Detta har emellertid

inte förekommit efter 1958. Att utskottet instämde i JO:s uttalande i enskilda fall skedde exempelvis 1947, 1948 och 1951. Vid några enstaka tillfällen har utskottet i försiktiga ordalag förklarat sig inte dela justitieombudsmannens ståndpunkt i något enskilt fall, t. ex. 1947, 1954 och 1958. Efter 1958 har lagutskottet och därefter konstitutionsutskottet inte tagit upp enskilda fall till bedömning i sina betänkanden med anledning av JO:s ämbetsberättelse.

I år har två fall tagits upp i en reservation, nämligen IB-fallet och fallet Helmers. Reservationen måste anses innebära förslag om en överprövning i sak av JO:s ställningstagande i de båda ärendena. Riksdagen har inte i anslutning till JO:s ämbetsberättelse att företa en ny sakprövning av IB-affären. Den har behandlats tidigare och kammaren har fattat sina beslut. Herr Måbrink var missnöjd den gången, och det är han också i dag. Men JO har enligt gällande konstitution inte att överpröva riksdagens beslut. Hade han gjort det, så hade han överträtt sina befogenheter.

När herr Måbrink underkänner försvarsutskottets betänkande, så är han naturligtvis i sin fulla rätt att göra det. Men han kan inte fordra att JO skall underkänna betänkandet, bara därför att herr Måbrink gör det. Herr Måbrink uppfattade detta betänkande som ett angrepp på den samlade vänstern i Sverige – det var vad herr Måbrink och andra utvecklade när ärendet behandlades här i kammaren förra gången. Nu menar herr Måbrink att JO handlat fel som inte gjort samma bedömning av ärendet som herr Måbrink.

Det är självklart att justitieombudsmannen måste ta hänsyn till utredningar som företas på området. Det är egendomligt att man anklagar justitieombudsmannen för att ha gjort detta. Det skulle varit skäl till kritik om ombudsmannen inte beaktat pågående utredningar.

Det uppstår också en egendomlig motsättning när vpk kritiserar detta – alla vet ju att även vpk önskar utredning på detta område, även om den skulle utföras i andra former än vad som skedde.

JO har utfört sin del av granskningen av ärendet. Han har uttalat sig kritiskt på vissa punkter. Det är emellertid uppenbart att reservanten önskar att han skulle ha varit hårdare i sin kritik och kanske även skulle ha väckt åtal.

När det sedan gäller tillsättningsärendet vill jag säga att riksdagen inte har att vidta åtgärder i detta ärende med anledning av JO:s ämbetsberättelse. Även på denna punkt uttalar sig JO kritiskt. Men tydligen vill reservanten att kritiken skulle ha lett till åtal. Enligt JO:s bedömning föreligger inte tjänstefel. Trots detta vill reservanten ha ett åtal. Men även om det skulle ha varit fråga om tjänstefel skulle det inte ha väckts åtal enligt den praxis som tillämpats under det granskade året. Det är endast i yttersta undantagsfall som JO åtalar.

Jämför man sedan justitieombudsmannens bedömning av detta ärende med JO:s uttalanden i allmänhet är det mycket svårt att finna stöd för uppfattningen att JO skulle varit mildare i detta fall än i likartade. Hittills har justitieombudsmännen iakttagit stor måttfullhet i sina formuleringar.

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens om-
budsmäns ämbets-
förvaltning*

Denna måttfullhet står i motsättning till vissa tendenser i den moderna debatten, där man exempelvis mycket ofta talar om skandal när man ogillar en handling eller ett uttalande. Lyckligtvis har inte justitieombudsmännen hemfallit åt sådana moderniteter, och jag hoppas att de inte skall göra det heller i fortsättningen. Moderationen ger nämligen saklig tyngd åt ombudsmännens uttalanden.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan aktar sig visligen för att gå närmare in på de felaktigheter vi har påtalat. Han försöker i stället få det därhän att vi skulle kräva något slags överprövning i dessa ärenden. Det är fullständigt överflödigt, kan jag försäkra herr Johansson, att undervisa oss om det förhållandet att överprövning inte får ske. Det handlar här inte om en överprövning utan om det förhållandet att riksdagen är JO:s huvudman. Vi har i kraft därav rätt att fälla våra omdömen om JO i form av uttalade meningar om hans ämbetsutövning i allmänhet men naturligtvis också – vilket jag menar är formellt helt klart – om hans bedömningar av enskilda fall. I synnerhet om ärendet, som i fallet Helmers, varit särskilt anmält i konstitutionsutskottet måste vi kunna göra det. Annars är det ingen vits med att över huvud taget anmäla enskilda fall till konstitutionsutskottet.

F. ö. vore det märkligt, herr Johansson, om inte en lagstiftare som den högsta auktoriteten i en statsmakt skulle ha rätt att förtydliga och fälla omdömen rörande sina avsikter med de lagar som JO och andra myndigheter har tillämpat eller uttalat sig om. Vi är den högsta auktoriteten och kan ge anvisningar om vad vi som lagstiftare har menat. Tar vi ifrån oss själva den rätten, frånhänder vi oss i själva verket en betydelsefull del av riksdagens kontrollmakt.

Sedan är det heller inte så att en anmärkning eller ett kritiskt omdöme mot JO från konstitutionsutskottets eller riksdagens sida behöver dras ända därhän att man skulle uttala misstroende mot en viss ombudsman. Det kan också vara motiverat om man inte delar hans bedömning, om man anser att den är oriktig och betänkelig och om man ger till känna denna sin uppfattning. Det måste vara viktigt för såväl JO som förvaltningen, som ett led i vår normala kontrollmakt, att man så kan göra. Och där tror jag inte att herr Johansson genom att hårdra tolkningen av bestämmelserna bör resa hinder i vägen, för då gör han faktiskt riksdagens kontrollmakt en otjänst.

Vi menar naturligtvis inte att JO skall låta åtalena regna i alla isolerade fall av felaktigheter som kan förekomma. Men när vi kan konstatera systematiska fel och serier av fel måste vi kunna ha en uppfattning om huruvida JO varit för mild, huruvida han borde ha skridit till åtal eller inte.

Sist och slutligen: Moderation låter bra, herr Johansson, men det skall inte vara en moderering som ökar skyddet för maktmissbruk inom demokratin. Den sortens moderering värjer åtminstone vi i vpk oss mot.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan säger att det inte kan vara fel av JO att åberopa de utredningar som tillsattes efter avslöjandet av IB-affären. Nej, det är det naturligtvis inte. Men vad jag kritiserar JO för är att han försöker krypa bakom just de här utredningarna. Herr Johansson i Trollhättan vet lika bra som jag att de utredningarna inte hade till uppgift att klarlägga IB:s verksamhet och det IB anklagades för, utan att presentera de verksamhetsformer som skall gälla framåt i tiden. Då tycker jag att det är fel när JO försöker åberopa dem. Vad JO skall ta ställning till är den olagliga verksamhet som IB och enskilda tjänstemän inom IB har bedrivit.

Sedan vill jag i likhet med herr Jörn Svensson framhålla att vi mycket väl vet att det inte handlar om någon överprövning. I Malmgrens m. fl. kommentarer till grundlagarna sägs emellertid beträffande riksdagens granskning av JO:s ämbetsberättelse:

”Utskottet skall yttra sig över ombudsmännens ämbetsförvaltning. Utskottet har därvid möjlighet att antingen lämna utan erinran eller direkt instämna i eller taga avstånd från eller eljest uttala sig om ståndpunkter, varåt ombudsmännen givit uttryck såväl i ärenden, vilka redovisats i berättelserna, som i andra.”

Detta skall alltså utskottet göra. Men här får man faktiskt uppfattningen att trots att utskottets ledamöter är mycket väl medvetna om att exempelvis fallet Helmers har handlagts felaktigt kan de ändå inte skriva det i utskottsbetänkandet, därför att JO kan vara så fantastiskt känslig att han i så fall säkert skulle avgå. Därför undviker utskottets ledamöter att över huvud taget säga någonting och låter frågan glida förbi.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Den avgörande frågan är: Har konstitutionsutskottet möjlighet att gå in i alla de ärenden som JO har granskat? Och vidare: Har kammarens ledamöter den möjligheten?

Skall man fälla ett omdöme om JO:s granskning bör man kunna bedöma samtliga fall. Om man säger att JO i ett ärende har varit för mild, inte låtit det gå till åtal eller inte använt ett tillräckligt kraftfullt språk måste man jämföra med bedömningar av alla andra fall. Det är först genom en sådan allmän bedömning som man kan fälla sådana omdömen att de får något större värde.

Det får inte bli på det sättet att en kammarledamot som av en händelse känner till ett ärende tar upp detta och behandlar det som ett isolerat fall, går in i detalj på vad JO gjort i ärendet och att han sedan, när hans bedömning inte sammanfaller med justitieombudsmannens, gör ett uttalande i en reservation eller – om han får majoritet – i ett utskotts-
betänkande. I så fall skulle vi hamna i en fullkomligt orimlig situation. Jag vidhåller därför att det är omöjligt att göra en sådan överprövning.

Nu menade herr Svensson i Malmö att man i sådana här fall skulle ge uttryck för vad som varit avsikten med lagarna. Det skulle också

Nr 64

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens om-
budsmäns ämbets-
förvaltning*

öppna alla möjligheter för att man i sådana här sammanhang går in på alla de lagar som legat till grund för JO:s ställningstagande i de över 3 000 fall det rör sig om. Är man missnöjd med en lagstiftning eller med en lags tillämpning, får man väl rimligen motionera på den punkten och inte ta upp saken i sådana här sammanhang. På det sättet får utskottet också göra en sakprövning av ärendet.

När det gäller åtalén vill jag säga att jag står fast vid den ståndpunkt som faktiskt en enhällig kammare intog i höstas, nämligen att man skall vara försiktig med åtal. Jag har mött dem som ropat på åtal och ansett att åtalets blodiga svärd skall hänga över de svenska ämbetsmännen, men jag delar inte den uppfattningen. Jag tror nämligen att JO har auktoritet nog, genom att han med omdöme och försiktighet utvecklar sina ståndpunkter och ger till känna sina meningar.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Nu förvånar mig herr Johansson i Trollhättan ännu mer. Nu gör han sig till tolk för den principen att enbart därför att man inte kan lägga synpunkter på samtliga JO:s rättsfall, så skall man underlåta att framföra synpunkter på något enda rättsfall. Detta kan väl ändå inte vara en rimlig ståndpunkt. Det är dock fullt möjligt för en omsorgsfull ledamot av konstitutionsutskottet att vid en genomgång av JO:s diarium sålla ut vilka fall som är kontroversiella, intressanta eller komplicerade eller fall där det framgår att det kan vara fråga om allvarliga ting. Att sedan läsa handlingarna i de fallen är heller inte så förfärligt märkvärdigt. Det har ju vi vpk:are, som är en liten grupp, i det här fallet orkat göra när det gäller de fall som vi funnit intressanta och sållat ut. Vi har gjort en genomgång av ett mycket stort antal fall som vi trodde skulle kunna vara intressanta.

Om en riksdagsledamot och ledamot av konstitutionsutskottet har så många kommunala uppdrag att han inte hinner läsa handlingar och effektivt sköta utskottets ämbetsutövning och kontroll, skall han lämna plats åt en annan ledamot som inte är lika belastad.

Sedan till frågan när JO skall åtala. Som jag redan tidigare sagt är vi inte på något sätt anhängare av att åtalén skall regna när det gäller enskilda isolerade felaktigheter, även om det råkar vara medvetna övergrepp. Men, herr Johansson, när bör man åtala och när bör vi från riksdagens sida säga att JO bör inskrida, om inte just i fall där det rör sig om en serie upprepade felaktigheter och där även JO nödgats medge att det förekommit fel? Om man inte skall åtala i sådana fall, då blir konsekvenserna att man aldrig skall åtala. Och det kan väl inte ha varit grundlagsfädernas mening att man aldrig skulle åtala.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! För att börja med åtalsfrågan vill jag erinra om att vi diskuterade den i höstas. Vpk hade en företrädare i JO-utredningen, och han anmälde inte någon avvikande mening på denna punkt. Vpk har

också en företrädare i konstitutionsutskottet, och inte heller han reserverade sig på denna punkt. Jag kan inte erinra mig att herr Svensson i Malmö i debatten här gav till känna någon annan mening än den som ett enhälligt konstitutionsutskott förde fram vid det tillfället.

Nu kommer frågan om åtal så småningom igen. Kanske vi då får uppleva att herr Svensson i Malmö gör sällskap med några andra ledamöter som ofta ropar på åtal.

Vad gäller den centrala frågan om konstitutionsutskottets möjligheter att genomföra en granskning, så gjorde herr Svensson i Malmö ett något osnyggt angrepp när han menade att konstitutionsutskottets ledamöter har så många andra uppdrag. Jag förstår att den ärade vpk-ledamöten av konstitutionsutskottet här har gått igenom och studerat 3 000 JO-ärenden. Om man inte har gjort det kan man nämligen inte säga att JO i ett fall har varit för mild jämfört med andra fall. Man kan inte säga att han i ett visst fall skulle ha väckt åtal och inte i andra. En sådan bedömning förutsätter att man har gått igenom hela detta väldiga material.

Vilka ärenden är det då som vpk här tagit upp? Ja, det är IB-affären. Jag tror att kammarens ledamöter minns att man från vpk-håll tidigare har sysslat med den frågan. Den upptäckte man väl inte när man läste JO-diariet, föreställer jag mig.

Ett annat ärende, som vpk har tagit upp, är fallet Helters. Den frågan har uppmärksamats mycket i pressen, och det krävs inte så djupa studier för att tränga in i den.

Den stora frågan gäller hur det skall bli i fortsättningen. Det system som vi tillämpar i Sverige och som riksdagen hittills har ställt sig bakom går ut på att JO prövar de enskilda fallen och att riksdagen i största allmänhet tar ställning till om JO har förfarit på ett riktigt sätt. Ett annat system är det som tillämpas i exempelvis Västtyskland, där man har ett särskilt utskott, petitionsutskottet, dit allmänheten kan vända sig med sina klagomål för att få dem behandlade.

Enligt min mening kan man inte samtidigt tillämpa bägge dessa system, dvs. dels låta JO genomföra sin granskning, dels därefter i sak göra en överprövning av vissa ärenden som intresserar vissa ledamöter.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag känner mig verkligen generad över herr Johanssons i Trollhättan sätt att vända på saker och ting, i synnerhet som han är doktor i statskunskap och redan av det skälet borde veta bättre. Det handlar nämligen inte om hur en viss ledamot, herr Svensson i Malmö, har haft tid eller ork att gå igenom 3 000 diarieförda ärenden, utan det handlar om huruvida 15 ledamöter i konstitutionsutskottet så kan uppdelat sin arbetsbörda sinsemellan att de åtminstone kan åstadkomma en grovsällning av vad ärendena rör sig om, och ur denna allmänna snabbgranskning kan skicka ut ärenden som förefaller intressanta och kontroversiella och där en särskild granskning kan vara motiverad för att effektivt hålla

Onsdagen den
11 februari 1976

*Granskning av
riksdagens om-
budsmäns ämbets-
förvaltning*

riksdagens kontrollmöjligheter vid makt.

Herr Johanssons i Trollhättan yttrande är poänglöst och märkligt även ur en annan synpunkt. Han vet mycket väl att det förekommer att fall anmäls direkt till konstitutionsutskottet utifrån. Nog vore man väl dåligt ledamot i det utskottet, om man inte kände en viss moralisk förpliktelse att åtminstone titta på vad det hela rör sig om och vad som är rättsfallets kärna. Så var fallet med ärendet Helmers. Det hade alltså, som svenska medborgare kan göra, anmälts av en person särskilt till utskottet. Också enskilda ledamöter i utskottet kan ta upp ett ärende direkt där. När en enskild ledamot, som exempelvis herr Måbrink, vill föra upp ett ärende till särskild granskning är det därför rimligt att utskottet tillgodoser hans begäran.

Beträffande åtalsfrågan upprepar jag åter att det inte handlar om någon allmän utvidgning. Det är helt poänglöst när herr Johansson anklagar oss för att vilja åstadkomma en allmän utvidgning av toleransgränsen för åtal.

Vad vi hävdar är att skall man över huvud taget begagna åtalsmöjligheterna – och möjligheterna finns naturligtvis för att man någon gång skall använda dem, annars vore det meningslöst att ha dem – skall det vara i de fall där hela serier av felaktigheter begåtts av en myndighet eller en grupp myndigheter mot en speciell enskild, alltså i verkligt försvårande fall. Då kan åtal komma i fråga. Man behöver inte vara anhängare av ett allmänt åtalsraseri för att hävda att ett visst fall av denna typ borde ha gått till åtal, eftersom det bättre hade tjänat rättssäkerheten och verkat korrigerande på förhållandena inom den delen av byråkratin.

Så moderata skall vi väl ändå inte vara i konstitutionella frågor, herr Johansson, att vi frånhänder oss alla möjligheter till åtal. Åtalshotet är ändå en av de få verksamma ting som man har att spela med i detta sammanhang.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag vill helt kort framhålla att jag i mitt första anförande konstaterade, att justitieombudsmannen i fallet Helmers inte har uttalat sig mildare än han brukar göra i liknande fall. Självklart hade jag inte sagt något sådant inför kammaren, om jag inte hade gått igenom detta ärende och kunnat jämföra det med liknande ärenden.

Vad sedan gäller det senaste som herr Svensson i Malmö yttrade, nämligen att vi inte skall vara så moderata att vi frånhänder oss åtalsrätten, vill jag svara att jag aldrig har uppfattat det såsom särskilt moderat – möjligen modest.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Nu blir herr Johansson i Trollhättan egendomligare och egendomligare. Han säger att JO i fallet Helmers inte har uttalat sig mildare än i liknande fall. Man får sannerligen, herr Johansson, leta efter ett liknande fall av serieanmälningar, där felaktigheterna måste er-

kännas även av JO. Det vore märkligt om man inte någon gång skulle träffa på ett ärende där det vore motiverat med en åtgärd.

Jag upprepar att moderation och en försiktig hållning när det gäller att använda aktiva kontrollmöjligheter i enskilda fall inte får i riksdagens praxis slå över på ett sådant sätt att den högre byråkratin känner sig skyddad, då den på felaktiga grunder går till aktion mot enskilda. Det är trots allt den viktigare frågan. Hellre må vi beskyllas för bristande moderation, därför att vi har givit en enskild misshandlad medborgare hans rätt, än berömmas för moderation, därför att vi inte har orkat läsa handlingarna i ett anmält ärende.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag inlägger en mycket bestämd gensaga mot herr Svenssons i Malmö anklagelse mot mig för att inte ha läst handlingarna i det utskott där jag är ordförande. Det får herr Svensson ta tillbaka.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på att den i betänkandet gjorda anmälan skulle läggas till handlingarna dels med gillande av vad utskottet anfört, dels med gillande av vad som anförts i reservationen av herr Måbrink, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Måbrink begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren lägger den i konstitutionsutskottets betänkande nr 31 gjorda anmälan till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren lagt utskottets anmälan till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen av herr Måbrink.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Måbrink begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 283
Nej - 18

§ 5 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkanden

1975/76:32 med anledning av riksdagens informationsutrednings betänkande om riksdagsinformation till allmänheten

1975/76:33 med anledning av framställning i budgetpropositionen 1976 (prop. 1975/76:100) om anslag under justitiedepartementets verksamhetsområde för budgetåret 1976/77 till partistöd

1975/76:34 med anledning av framställning i budgetpropositionen 1976 (prop. 1975/76:100) om anslag under justitiedepartementets verksamhetsområde för budgetåret 1976/77 till vissa kostnader i anledning av allmänna val

Försvarsutskottets betänkanden

1975/76:16 med anledning av propositionen 1975/76:101 med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt avser försvarsdepartementets verksamhetsområde

1975/76:17 med anledning av propositionen 1975/76:100 såvitt avser beredskapsbudget för totalförsvaret

Trafikutskottets betänkande

1975/76:13 med anledning av propositionen 1975/76:101 med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Jordbruksutskottets betänkanden

1975/76:29 med anledning av propositionen 1975/76:85 om godkännande av konvention om förhindrande av havsförorening från landbaserade källor

1975/76:31 med anledning av propositionen 1975/76:101 med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt avser jordbruksdepartementets verksamhetsområde

Näringsutskottets betänkanden

1975/76:20 med anledning av propositionen 1975/76:34 i vad avser förslag till lag om ändring i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m. m.

1975/76:21 med anledning av motion om ett totalintegrerat system för pappersformat, grundat på SI-enheter

1975/76:22 med anledning av propositionen 1975/76:100 i vad gäller anslag inom finansdepartementets verksamhetsområde avseende bankinspektionen, försäkringsinspektionen m. m.

Inrikesutskottets betänkanden

1975/76:30 med anledning av redogörelsen 1975/76:12 för riksdagens lönedelegations verksamhet under år 1975

1975/76:31 med anledning av propositionen 1975/76:101 med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76, såvitt gäller arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt

§ 6 Anmälades och bordlades

Propositioner

1975/76:112 om kungörande av lagar och andra författningar

1975/76:115 om godkännande av ändring i EFTA-konventionen

Nr 64

Onsdagen den
11 februari 1976

*Anmälan av
interpellationer*

§ 7 Anmäldes och bordlades

Motioner

1975/76:2173 av fru *Hambraeus m. fl.*

1975/76:2174 av herr *Sellgren m. fl.*

med anledning av propositionen 1975/76:89 om lärarutbildningens dimensionering och lokalisering m. m.

1975/76:2175 av fru *Håvik m. fl.*

1975/76:2176 av fru *Håvik m. fl.*

med anledning av propositionen 1975/76:96 om viss ändrad organisation för utrikesdepartementet m. m.

1975/76:2177 av herrar *Ahlmark* och *Fälldin*

med anledning av propositionen 1975/76:99 om teckning av aktier i Statsföretag AB

1975/76:2178 av herr *Polstam* och fru *Kristensson*

med anledning av propositionen 1975/76:106 med förslag till lag om felparkeringsavgift, m. m.

§ 8 Anmälan av interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 10 februari

1975/76:113 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr socialministern om kostnaderna för hemtransport av avliden person:

Kostnader för hemtransport av en avliden person bestrids enligt gällande bestämmelser inte inom ramen för den allmänna försäkringen. Det trygghetssystem som vi här i landet byggt upp inte minst avseende sjukdomsfall liksom vård vid institutioner etc. ger enskilda medborgare nära nog all den ekonomiska hjälp som påkallas. Sålunda utgår även reseersättning när patienter remitteras till olika vårdanstalter.

Men avlider en patient vid den institution där vederbörande vårdats ankommer det på dödsboet att stå för kostnaderna för hemtransporten av den avlidne. I många fall blir detta mycket betungande, särskilt då vederbörande remitterats till ett sjukhus långt från hemorten. Det förekommer dock att något landsting svarar för de kostnader som avser hemtransport av avliden från ett sjukhus dit vederbörande har varit remitterad, men enligt min mening är detta icke en landstingsangelägenhet utan bör åvila allmänna försäkringskassan.

Onsdagen den
11 februari 1976

*Anmälan av
interpellationer*

1961 års sjukförsäkringsutredning påpekade i sitt slutbetänkande från 1970 att det finns flera former av hjälp för täckande av kostnader i samband med dödsfall. Man åberopade yrkesskadeförsäkringen, vari ingår begravningshjälp, och vidare att de numera vanliga grupplivförsäkringarna också har stor betydelse i dessa sammanhang. Vidare hänvisade man till att i särskilda situationer socialnämnderna betalar kostnaderna för transport av avliden till hemorten. Den sistnämnda formen torde för många anhöriga framstå som ett slags "fattighjälp", varför det känns motbjudande att anlita den. Och många medborgare har varken yrkesskade- eller grupplivförsäkring.

Enligt min mening bör försäkringskassan bestrida kostnaderna för hemtransport av avliden person på samma grunder som gäller för sjuktransport till sjukvårdsinstitution. De samhällseliga åtagandena bör rimligtvis omfatta enskilda människor även vid dödsfall, då detta medför särskilda kostnader i form av t. ex. transport.

Med stöd av det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd medverka till att kostnaderna för transport av avliden person från sjukvårdsinstitution till hemorten bestrids inom ramen för den allmänna försäkringen?

den 11 februari

1975/76:114 av herr *Hermansson* (vpk) till herr industriministern om skärpta restriktioner mot kapitalexport:

Exporten av kapital från Sverige har de senaste åren varit av betydande omfattning. Omkring 2 miljarder kronor årligen har under sjuttioalet investerats i utlandet. Det är en tiodubbling i jämförelse med början av 1960-talet.

Medan sysselsättningen i svensk industri i Sverige snarast har minskat, har sysselsättningen i svensk industri utomlands kraftigt ökat. 1970 motsvarade antalet anställda i svenska tillverkande dotterföretag utomlands 20 % av industrisysselsättningen i Sverige, 1974 var siffran 24 %. 219 700 personer arbetade i svenskkontrollerad tillverkning utomlands. Denna siffra får höjas med några tiotusental, om man räknar de företag där svenskt kapital har starkt minoritetsintresse.

En utredning från Industrins utredningsinstitut som nyss offentliggjorts visar att tendensen till ökad sysselsättning i dotterföretag utomlands, som kunde märkas på 1960-talet, har förstärkts under de allra senaste åren. Visserligen är de svenska kapitalexporterande företagen genomsnittligt mera expansiva i Sverige än andra, vilket förklaras av deras starka ställning, deras kontroll över marknaden här och delvis av fusioner. Men slutsatsen måste ändå vara att kapitalet skickar ut arbetstillfällen utomlands för att utnyttja lägre löner, trycka på mot fackföreningar och statligt ekonomiskt-politiska åtgärder.

Vikande sysselsättning i svensk tillverkningsindustri i landet är på sitt sätt resultatet av kapitalexporten.

1974 genomfördes en ändring i valutalagstiftningen som skulle ge möjlighet till sysselsättningshänsyn vid behandling av ansökan om tillstånd för utlandsinvestering. Detta påstods vara en viss skärpning av lagstiftningen. De uppgifter som föreligger ger inte belägg för att någon sådan skärpning skett. 1974 uppgick svenska kapitalisters direktinvesteringar i utlandet till 2 430 milj. kr., 1975 till 2 303 milj. kr. – båda talen överstiger vida vad som förut gällt.

De senaste siffrorna visar också en anmärkningsvärd ökning av direktinvesteringarna i Brasilien. 1974 investerade svenska kapitalister 198 milj. kr. och 1975 184 milj. kr. i denna stat, som behärskas av en brutal fascistregim och som utgör centrum, näst USA, för reaktionen i Latinamerika. Den kraftiga investeringsökningen riktad till denna stat aktualiserar på nytt kravet om ett förbud mot kapitalexport till länder som behärskas av fascistiska diktaturregimer.

Med hänvisning till det anförda vill jag till industriministern ställa följande frågor:

1. Ämnar regeringen vidta åtgärder för skärpt restriktivitet mot kapitalexport från Sverige?
2. Avser regeringen att föreslå förbud mot kapitalexport till stater som har fascistisk regim?

§ 9 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 11 februari

1975/76:221 av herr *Westberg* i Ljusdal (fp) till herr justitieministern om vidgad rätt till ersättning åt brottsoffer:

Avser herr statsrådet föreslå sådan ändring av bestämmelserna om ersättning till brottsoffer att ersättning i särskilt ömmande fall kan utgå även för personskador som har uppstått i samband med brott som begåtts före 1971?

1975/76:222 av herr *Lorentzon* (vpk) till herr industriministern om bättre tillvaratagande av skogsråvara:

Skogsråvaran täcker numera inte behovet, stubbar m. m. skall utnyttjas av skogsindustrin. I dag tas det ut 85 miljoner m³ ur de svenska skogarna, men tillväxten är endast 70 miljoner m³. Vissa skogsbolag signalerar import av skogsråvara.

Trots detta visar en nyligen företagen flyginventering som gjorts i

Onsdagen den
11 februari 1976

*Meddelande om
frågor*

Västernorrlands län, att det ligger hundratusentals timmerstockar runt älvmynningar och vid kusten som inte tas till vara. Kännare på området säger att det därtill kan röra sig om miljontals stockar, som sjunkit och aldrig kommer till användning i industrin. Tydligen erhåller skogsbolagen råvaran så billigt att det inte ur profitsynpunkt är lönsamt att vidta förebyggande åtgärder eller hysa ett seriöst intresse att ta till vara den skogsråvara det här är fråga om. Oaktat detta slöseri med för landets massa- och pappersindustri värdefulla råvarutillgångar, som tillåtes förstöras, är vinstutvecklingen påtagligt god för skogsbolagen. Sålunda var denna för år 1973 1,6 miljarder kronor, 1974 4,5 miljarder kronor. För år 1975 beräknas vinsterna omfatta minst 2,5 miljarder kronor.

Med anledning av det anförda vill jag till herr industriministern ställa följande fråga:

Avser regeringen att ge skogsbolagen föreläggande att vidta åtgärder i syfte att förhindra påtalade virkesförluster samt se till att åtgärder vidtas för att ta till vara sjunktimret?

1975/76:223 av fru *Diesen* (m) till fru statsrådet Leijon om värdet av arbete i hemmet:

Statens invandrarverk har i till regeringen fullföljda eller överlämnade naturalisationsärenden hävdat, att det arbete som en hemmafru lägger ned på sitt hem och sin familj från försörjningssynpunkt är likvärdigt med förvärvsarbete utom hemmet, i vart fall när minderåriga barn finns i hemmet. Regeringen har i sina hittillsvarande avgöranden inte delat den uppfattningen.

Anser statsrådet att arbete i hemmet ur försörjningssynpunkt är mindre värt än förvärvsarbete utom hemmet?

§ 10 Kammaren åtskildes kl. 15.09.

In fidem
SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert